

geneeskunst zonder meer werd voorgesteld aan de regeering en deze dit voorstel tot wet verhief, zou daardoor een groote onbillijkheid worden begaan ten opzichte van een bepaalde groep van artsen, nl. zij, die, wegens *volbrachten* dienstplicht als milicien of als vrijwilliger bij het reservekader, hun verplichtingen tegenover hun land hebben voldaan. Zij toch zouden, indien er *geen* uitzonderingswet voor artsen van 30—40 jaar werd gemaakt (gesteld al dat dit eens plaats heeft), juist wegens dien volbrachten dienstplicht, vrijgesteld zijn van het voor oefening onder de wapenen komen voor den landstorm.

Het wil mij daarom voorkomen, dat aan het bovengenoemde voorstel zou behooren te worden toegevoegd: *met uitzondering van hen, die wegens volbrachten dienstplicht of uit anderen hoofde, vrijgesteld zijn van het voor oefening onder de wapenen komen voor den landstorm.*

Bleskensgraaf, 7 November 1917.

C. VAN BEMMEL.

THROMBOSE VAN DEN SINUS CAVERNOSUS OF OOGKASABSCES?

De opvatting van STRUYCKEN is niet houdbaar.

10. De sinus cavernosus is niet zelden opgelost in een plexus, zoodat men zich gemakkelijk herstel van den bloedsomloop in korten tijd bij gedeeltelijke afsluiting kan voorstellen, als het thromboseeringsproces spoedig tot staan gebracht wordt. Bovendien bestaan er vele anastomosen der aderen van de oogholte met de aderen der omgeving.

20. Voor uitbreiding van een ontstekingsproces uit één voorhoofdsholte naar de andere ten gevolge van doorbreking van den scheidingswand is noodig, dat beide voorhoofdsholten zóó groot zijn, dat zij aan elkaar grenzen en gescheiden zijn door een wand. Deze verhoudingen vindt men slechts bij volkomen of nagenoeg volkomen ontwikkelde voorhoofdsholten. Bij een kind van drie jaar is dit volmaakt uitgesloten. De holte, die ik in mijn geval voor mij had, was hoogstens zoo groot als een kleine erwt en, zelfs als men veronderstelt, dat de voorhoofdsholte aan den anderen kant even groot was, dan is gemakkelijk te begrijpen, dat van elkaar aanraken, van aan elkaar grenzen geen sprake kan zijn. Bovendien bleek van doorbraak naar dien kant bij de operatie niets en was ook in de linker neushelft geen etter te zien.

Hoewel gaarne mijn meening gevend voor een betere, lijkt mij de voorstelling van STRUYCKEN om bovengenoemde redenen niet aannemelijk.

Rotterdam, 12 Nov. 1917.

D. J. DE LEVIE.

BUREAU VOOR DOKTERS-NOODVOORZIENING.

Met verontwaardiging nam ik kennis van het ingezonden stuk van collega VOORHOEVE in het vorig *Tijdschrift*. Dr. SIKKEL, die al het mogelijke doet om de collega's in deze moeilijke tijden aan benzine te helpen, verdient voor zijn belangeloos loffelijk streven ons aller dank. Dat hij door ieder weldenkend collega voor zijn werk in deze gewaardeerd wordt, dat heeft de laatste algemeene vergadering onzer Maatschappij voldoende getoond.

Ondank is 's werelds loon!

Bodegraven, 12 November 1917.

M. W. MARSMAN.

OVER PIJN BIJ DIEREN.

Het antwoord van prof. VAN RIJNBEEK aan dr. ROOS eindigde hiermee: „het dwingend bewijs, dat dieren pijn gevoelen, is niet te leveren”. Aan den anderen kant zegt dr. ROOS, dat het prof. VAN RIJNBEEK niet gelukt is, de juistheid der stelling, dat dieren wel pijn gevoelen, onaannemelijk te maken. Het geheele vraagstuk draait om de vraag der „bewustheid”.

Dat er bij anencephalen en grootehersenvloze honden pijnuitingen kunnen worden opgewekt, bewijst niet, dat geen pijngevoel bestaat bij dieren, die nog hersenschors

bezitten. De phylogenese leert, dat het pallium steeds machtiger wordt; evenwijdig daarmee worden de psychische functies steeds belangrijker. Groote schors — groot psychisch complex, kleine schors — klein psychisch complex. Waar een schors is, in de dierenrij, erkennen wij daaraan gebonden psychische functies.

DARWIN verzamelde in zijn bekende werk over de gemoedsaandoeningen bij menschen en bij dieren de lichamelijke uitingen dezer psychische functies. De uitingen van intelligentie, liefde, trouw, vroolijkheid, smart, vrees, enz. zijn evengoed bij dieren als bij menschen te vinden. Deze uitingen wijzen op gemoedsaandoeningen, waarvan die uitingen de lichamelijke uitdrukking zijn. De uitingen van pijn sluiten zich volkomen bij genoemde uitdrukkingen van gemoedsaandoeningen aan.

De pijn blijkt een belangrijk middel te zijn om dieren — en menschen — voor lijden en gevaren, die het leven bedreigen, te waarschuwen. Een dier, dat eenmaal op een bepaalde manier heftige pijn onderging, bewaart de herinnering daaraan, immers gaat voortaan die plaats of de omstandigheden uit den weg, waardoor de pijn tot stand kwam. DARWIN zegt: „groote smart drijft alle dieren aan en heeft hen gedurende talloze generaties aangedreven, om de krachtigste en meest verschillende pogingen in het werk te stellen om aan de oorzaak van het lijden te ontsnappen”.

Eerlijke waarneming gebiedt gemoedsaandoeningen bij dieren aan te nemen. Dit aanvaarden van gemoedsaandoeningen bij dieren geschiedt per analogie. Den eigenlijken psychischen toestand kennen wij van dieren niet, maar van andere menschen evenmin. Het subject besluit ook hier — bij analogie — tot het voorkomen van gemoedsaandoeningen bij objecten (menschen en dieren). Wij kunnen alleen (bij andere levende wezens) besluiten tot het bestaan van psychische toestanden door hun spierbewegingen, hun uitingen. De uitingen van gemoedsaandoeningen bestaan; dan moeten wij tot de gemoedsaandoeningen, die er oorzaak van waren, eveneens besluiten. Wij kunnen moeilijk wachten, totdat een dier zich over zijn gemoedsaandoeningen „uitsprekt”. En al kon het dat, dan nog zouden wij weer tegenover uitingen staan. Psychisch benaderen wij een ander, mensch of dier, nooit. Laten wij dus practisch zijn. En eerlijk. Er is geen reden aan te nemen, dat te midden van alle uitingen van gemoedsaandoeningen bij dieren juist de smart niet een psychisch karakter heeft.

Practisch staat prof. VAN RIJNBEEK natuurlijk ook op dit standpunt. Of narcotiseert hij zijn proefdieren niet om ze „pijnloos” te maken? Als hij dat doet, en dit gebeurt zeker, dan is het, omdat hij de dieren geen pijn wil doen, ze niet wil kwellen. Hij neemt dus de pijn aan. Wij willen de slachtmethoden zoo snel en pijnloos mogelijk maken, om dezelfde reden.

Wij stellen nu eenmaal den mensch veel hooger in waarde dan het dier en offeren het aan onzen lust op. Dat is de eerlijke waarheid. Behoudens kleine troepjes, die wij overgevoeligen noemen, offeren onze vrouwen het dier aan de mode, wij allen aan onze maag, velen aan hun plezier (jacht, visscherij), anderen uit liefde tot de menschheid, nog anderen bloot en alleen uit lust tot onderzoek. Wat is slecht en wat is goed? Als wij het dier offeren, laten wij het doen met het denkbeeld, dat het pijn *kan* lijden en waar wij kunnen, zullen wij de pijn dus trachten weg te nemen (narcose, goede slachtmethoden) of althans zoo gering mogelijk maken. Wij mogen onzen tegenstanders in zake vivisectie echter geen wapens in de hand geven door sophistische redeneeringen.

Amsterdam, 11 November 1917.

I. ZEEHANDELAAR.

Of een redeneering sophistisch is, dan wel eenvoudig logisch, daarover kunnen, naar het schijnt, de meeningen uiteenloopen. In elk geval zullen de antivivisectieën zich hier zeker dankbaar aan de zijde van dr. ZEEHANDELAAR scharen.

Overigens zou ik willen opmerken, dat ik nergens gezegd of geschreven heb, dat dieren niets, dat op pijn gelijk, gevoelen; ik heb mijn meening over dit vraagstuk op bladzijde 673 van dit deel van dit *Tijdschrift* woordelijk zoo samengevat:

„Nog veel minder (dan van Roodhuiden) kunnen wij ons voorstellen, wat dieren misschien gewaarworden in gevallen, waarin „cultuurmenschen” „pijn” zouden onder-

vinden. Misschien is het soms te vergelijken met een duister onlustgevoel, soms met een zwak, dof pijngevoel. Misschien is het ook geheel anders. Het is volstrekt ijdel te pogen, zich er zelfs bij benadering iets van voor te stellen”.

Amsterdam, 13 November 1917.

G. VAN RIJNBERK.

LUCHTVERVERSCHING IN SCHOOLLOKALEN.

In vele schoollokalen vindt men ten dienste der luchtverversching deuren, ramen en een zoogenaamden ventilatiekoker. Terwijl de eerste twee vooral voor andere doeleinden zijn ontworpen, is de laatste alleen voor luchtverversching aangebracht, daar toch de instructie 's winters open, 's zomers open, op de kleppen aangebracht, regeling der warmte in het lokaal als bijzaak beschouwt. Het is dan ook niet te verwonderen, dat vele onderwijzers in de wintermaanden alleen van deze ventilatiekokers gebruik maken en dan getrouw aan het opschrift 's winters de onderste klep open zetten, 's zomers de bovenste. Tegen dat openzetten 's winters van de onderste klep heb ik een groot bezwaar. Ik zie af van het geval, dat door ongunstige windrichting niet door de klep de lucht het schoolvertrek verlaat, zooals de bedoeling is, doch juist omgekeerd met kracht in het schoollokaal binnentreedt. Wij krijgen dan een koude luchtlaag bij de vloer in het vertrek, waarvan de leerlingen bij de opening gezeten zeker last zullen hebben. Doch laat alles goed werken: dat wil zeggen, dat de bedorven lucht door deze klep in hoofdzaak het schoolvertrek verlaat, dan zullen zeker de leerlingen, die in de omgeving van de uitvoeropening zitten, niet te benijden zijn. Immers zij zullen inademen lucht, die op het punt staat het vertrek te verlaten, omdat deze lucht bedorven is, bezwangerd kan zijn met smetstoffen van hun medeleerlingen. Dat hier een gevaar dreigt, is duidelijk. Ook bij ventileren met open ramen plus open onderste ventilatieklep blijft dit gevaar bestaan. Werkt de onderste ventilatieklep verkeerd, dan moet zij gesloten blijven of liever nog geheel verdwijnen, daar zij toch weinig of geen nut kan doen. Wij moeten dus den onderwijzers verzoeken gedurende den winter, in tegenspraak met het opschrift, gedurende den schooltijd de onderste klep steeds gesloten te houden en alleen te ventileren met ramen en bovenste klep: hierbij dient aan een onveranderlijk vastzetten van een der kleppen, afhankelijk van zomer of winter, een einde gemaakt te worden.

Lekkerkerk, November 1917.

D. N. VAN GELDEREN.

MIDDENSTANDSZIEKTEVERZEKERING.

De afdelingen Apeldoorn en O. en Friesland hebben er zeker niet aan gedacht, dat de verzekeringsinstellingen, een keer groot en machtig geworden, de artsen wel eens als *hun* werknemers zouden kunnen gaan beschouwen en eischen stellen en doorvoeren, die in strijd zijn met de belangen van ons en onze zieken. Er zijn toch van de zijde van verzekeraars reeds stemmen opgegaan om de middenstandsziekteverzekering in de grootere steden te hervormen ongeveer in den geest van het Deventer „ziekenfonds voor den arbeidenden stand” (met een vast corps geneesheeren, eigen apotheek, enz. en daardoor verlokkelijk lage premie). Zorgen wij niet bijtijds stem in het kapittel te krijgen, dan zal er op het gebied der middenstandsziekteverzekering een dergelijke strijd ontbranden, als er nu reeds zoo lang op het terrein van het ziekenfondswezen heerscht, met dit verschil, dat onze tegenstander dáár veel taaier en krachtiger is, omdat hij veel kapitaalcrachtiger is. Wij moeten dus niet beginnen met de kat uit den boom te kijken, maar terstond voorbehoedende maatregelen nemen. Bindende besluiten achteraf helpen hier niets; daarmee leggen wij alleen ons zelf aan banden; de bij een geboycotte maatschappij verzekerden moeten wij toch helpen, want zij komen tot ons als particulier patiënt.

Onze Maatschappij moet beslissen, welke verzekeringsinstellingen op goede wijze werken; wij kunnen de beoordeeling daarvan niet overlaten aan het gros der candidaat-verzekerden. Dezen vragen in de eerste plaats: „Wat kost het mij?” en daarna pas: „Wat krijg ik er voor?” Wat zij er niet voor krijgen, daarnaar vragen zij heelemaal niet en daarop komt het toch juist aan! Wie mijn bewering in twijfel trekt, wil ik